

ЛІТЕРАТУРНА ТА КРИТИЧНА РЕФЛЕКСІЯ ПРОБЛЕМ МИСТЕЦТВА

УДК 821.111 – 31.09«15»

Н. І. Власенко

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

СПІВВІДНЕСЕННЯ ПРИНЦИПІВ МІМЕСИСУ І ДЕМІУРГІЇ В ХУДОЖНІЙ СВІДОМОСТІ ВІДРОДЖЕННЯ: СВІТОГЛЯДНО-ЕСТЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ І ПОЕТИКАЛЬНІ АБРИСИ

У статті на методологічній основі, закладеній комунікативно-діалогічною взаємодією класичних версій герменевтичного методу та історико-генетичного підходу із новітніми історичними типологіями художньої свідомості, онтологічно-персоналістичною експлікацією «топологічної естетики» традиціоналізму, «археологією знання», «генеалогією» та «герменевтикою суб'єкта» і «теорією архітексту» здійснюється реконструкція дискурсивного поля ренесансного естетичного співвіднесення міметичної моделі літературної творчості та її деміургічної матриці.

У ході розгляду, із залученням діалогічно визначеної методології, діалогізованих способів маніфестації автора, вироблених в епоху Відродження, встановлюється траєкторія пізнотрадиціоналістського оновлення літературно-творчих принципів, обґрунтованих поетикою і риторикою традиціоналізму. Виявляються абрисі діалогізації Горацієвої та Аристотелевої моделей поетичного наслідування, що відбулась на теренах Ренесансу і спрямувала саморозкриття митця на уподібнення Творцю через зображення Його творіння. Усвідомлення деміургічного начала літератури пов'язується із обґрунтуванням, у діалозі маньєризму з неоплатонізмом, матриці мімесису, яка покладає в його основу авторське творення архіформ художньої дійсності, уподібнених Божественним ейдосам, але відсторонених від природної логіки, втіленої в життєвій реальності.

Маньєристична співвіднесеність мімесису і деміургії осмислюється як підґрунття переростання моделі індивідуального стильового оформлення митецького висловлювання в матрицю індивідуалізації його жанрової форми.

Ключові слова: художня свідомість, поетика, риторика, вигадування, поетичний образ істини, раціоналізація літературної творчості.

В статье на методологической основе, заложенной коммуникативно-диалогическим взаимодействием классических версий герменевтического метода и историко-генетического подхода с новейшими историческими типологиями художественного сознания, онтологически-персоналистской экспликацией «топологической эстетики» традиционализма, «археологией знания», «генеалогией» и «герменевтикой субъекта», а также с «теорией архитектста», осуществляется реконструкция дискурсивного поля ренессансного соотношения миметической модели литературного творчества и его демиургической матрицы.

В ходе рассмотрения, с привлечением диалогически определенной методологии, диалогизированных способов авторской манифестации, выработанных в эпоху Возрождения, устанавливается траектория познетрадиционалистского обновления литературно-творческих принципов, обоснованных поэтикой и риторикой традиционализма. Выявляются абрисы диалогизации горацианской и аристотелевской моделей поэтического подражания, которая произошла на почве Ренессанса и направила самораскрытие художника слова на уподобление Творцу через воссоздание Его творений. Осознание демиургического начала литературы связывается с обоснованием, в диалоге маньеризма с неоплатонизмом, матрицы

мимесиса, которая основывает его на авторском создании архиформ художественной действительности, уподобленных Божественным эйдосам, но отстраненных от естественной логики, воплощенной в жизненной реальности.

Маньеристическая соотнесенность мимесиса и демиургии осмысливается как основание перерастания модели индивидуального стиливого оформления авторского высказывания в индивидуализацию его жанровой формы.

Ключевые слова: художественное сознание, поэтика, риторика, вымысел, поэтический образ истины, рационализация литературного творчества.

The article reconstructs the discursive field of the Renaissance aesthetic correlation between mimetic model of literary creativity and its demiurge matrix on the methodological basis including the classical versions of hermeneutic method and historical-genetic approach, the recent historical typologies of the artistic consciousness, the ontological-personalist explication of the topological aesthetics of traditionalism, the archeology of knowledge, the genealogy and the hermeneutics of the subject and the theory of arch-text in their communicative-dialogical interaction.

Applying the dialogically established methodology to the Renaissance dialogized modes of the author's self-manifestation the research reveals the trajectory of the late-traditionalist renewal of the literary-creative principles substantiated by both poetics and rhetoric of traditionalism. The study defines the frames of the Renaissance dialogization of both Horacio's concept of imitation and Aristotle's idea of mimesis directing the artist's fulfillment at the achievement of God's likeness by representing the creation. The investigation connects the realization of the demiurgic source of the literature with the dialog between Mannerism and Neoplatonism substantiating the mimetic matrix of the literary creativity based on the author's invention of the archforms of the artistic reality imitating Creator's Eidoses but detached from the natural logic revealed in the life.

The exploration discovers the Manneristic relations of demiurgia and imitation/mimesis as the foundations for developing the style-forming model of the unique artistic utterance into the matrix of individualizing its genre form.

Keywords: artistic consciousness, poetics, rhetoric, imagination, poetic image of truth, rationalization of literary creativity.

У «постсекулярному» просторі самовизначення людини, формування яко-го наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. знаменує самооновлення посттрадиціоналістської свідомості, покликане возз'єднати раціональність і духовність [10], рух до холістичного сприйняття особистісності спрямовується рефлексією наративних моделей розкриття персональної ідентичності. Оформившись як висхідні для самоусвідомлення особи в інтерперсональній комунікації, вони ствердилися в історико-культурному процесі як трансісторичні матриці маніфестації самототожної особистості в її холістичності, що транслюють основоположну для них співвіднесеність із граничною комунікативною ситуацією, утворюваною безпосереднім зверненням «Я» й «Іншого» до Абсолютно Особистісного Бога, на фоні її «метанаративного» (Ж.-Ф. Ліотар) – націленого на відволікання «бутєвих смислів» від «життєвих історій» – опосередковування раціональними мисленнєвими формами, яке в період традиціоналізму вичерпується раціоналістичним відстороненням богопізнання і самопізнання від живого богоспілкування, а в Новий і Новітній часи переростає у відмежування людського розуму від власних духовних витоків, визначальне для секуляризації світосприйняття.

І вираження недовіри до неминуче раціоцентричних метанарацій культури, знакове для «стану постмодерну» (Ж.-Ф. Ліотар) і пов'язане з усвідомленням іманентності їх дискурсів легітимації, вичерпаних спробами об'єктивувати імперсональну першоформу суб'єкта [8], і відсторонення людської особистості від буттєвого Персонала, визначеного, на основі ствердження Його непізнаності, як Абсолютно Трансцендентне – відсутнє в житті – при постструктуралістській (Ж. Дерріда) і постфеноменологічній (Е. Левінас) деконструкціях метанаративних побудов метафізики і феноменології [15; 17], і визнання меж раціонального піз-

нання, висхідне для дистанціювання «свідомої агностичної позиції» (Ю. Хабермас) постметафізики від орієнтацій на вироблення єдиної метанаративно встановленої картини світу [16], – всі ці намагання відійти від вивірення «справжності суб'єктного» «істинністю об'єктного» (М. О. Можейко) засвідчують недосяжність особистісного способу існування для культурного метанаративу з його націленістю на раціоналістично-об'єктивістичне визначення і самої граничності спілкування. Тож, прагнучи наблизитися до аутентичності персонально-суб'єктного самовизначення, що уможливить подолання його метанаративної обмеженості на виході з «іманентного фрейму» (Ч. Тейлор) секулярного світосприйняття [13; 19], сучасна гуманітаристика звертається до наративних форм виявлення персональної ідентичності, які забезпечують холістичне бачення особистісності на фоні раціоналізації інтерперсональних стосунків у історико-культурному процесі.

У руслі нововідкриття того арсеналу осягнення особистісного першопринципу буття, що сформувався в «оповідальній діяльності» [18], загальногуманітарної актуальності набуває і проблема співвідношення міметичного та деміургічного начал мистецтва слова, яка при множинності постренесансних спроб її трансісторичного естетико-теоретичного вирішення, визначальних для ствердження літературно-творчої автономії суб'єктивності, – від романтизму до модернізму – все ще залишається мало розробленою у плані з'ясування диспозиції її ренесансної постановки, необхідного для прояснення світоглядно-естетичного підґрунтя висхідної для руху від традиціоналізму до історизму – ініційованої переглядом традиціоналістських моделей поетичного творення в епоху Відродження – зміни теоцентричної спрямованості міжособистісної комунікації на її антропоцентричну орієнтацію. Становлячи осередок невизначеності наукових ретроспекцій переходу від нормативно-канонічної до індивідуально-авторської поетики [4; 6], діалогічне сполучення принципів мімесису і деміургії, покладене літературно-теоретичною думкою Ренесансу в основу художньо-словесної практики, потребує поглибленого вивчення, насамперед, як спосіб обґрунтування «перехідного» індикатора авторства, що виявився у пізньотрадиціоналістській індивідуалізації жанрових форм, інспірованої зрушенням стильової ієрархії традиціоналістської літератури, й означив естетичний модус доведення автономності людини, який при посттрадиціоналістському розгортанні призвів до її відсторонення від буттєвої Першооснови в новостворюваних матрицях особистісного саморозкриття, націлених – як форманти наративу – на збереження холістичності самоусвідомлення особистості в історичній змінності його поетикального вираження.

Метою статті є виявлення концептосфери авторського самовизначення, що оформилася співвіднесенням міметичного та деміургічного начал літературної творчості, яке ініціювалося ранньоренесансною естетизацією деміургії і встановилося в теоретичному осередді художньої свідомості Відродження при зміні її поетологічної домінанти зі стилю на жанр, інспірувавши пробудження, на зламі Ренесансу, маньєристичного індивідуально-творчого волюнтаризму – передвістя суб'єктивізму в його розумінні, основоположному для культури посттрадиціоналізму.

Теоретико-методологічною основою реконструкції сполучення концептів наслідувача і деміурга, здійсненого на художньо-естетичній магістралі розкриття ренесансної діалогіки і визначального для розбудови індивідуально-стильового виміру авторства в жанротворний, обрано поєднання, в контексті комунікативно-діалогічної взаємодії, класичних версій герменевтичного методу (Г.-Г. Гадамер) та історико-генетичного підходу до розгляду складників літературного процесу (О. М. Веселовський) із новітніми варіантами класифікації історичних типів художньої свідомості (створеним у співавторстві С. С. Аверинцевим, М. Л. Андреевим, М. Л. Гаспаровим, П. О. Грінцером та О. В. Михайловим і розробленим С. Н. Бройтманом), онтологічно-персоналістичною експлікацією «топологічної

естетики» традиціоналізму (О. Ф. Лосев), «археологією знання», «генеалогією» та «герменевтикою суб'єкта» (М. Фуко) і «теорією архітексту» (Ж. Женетт).

Ініціативи культуротворення, що виявилися в епоху Відродження і задали посттрадиціоналістську диспозицію оформлення індивідуально-авторської поезії, поклавши початок естетичному розмежуванню еклезіастичного та секулярного вимірів особистісності, означились у руслі того співвіднесення риторичного концепту *humanitas* із біблійним свідченням богоподібності людини, яке стало висхідним для ренесансного гуманізму із його свідомою «інтелектуалізацією образів та сенсуалізацією ідей» [7] і спрямувало здійснення «імперативів свободи», сформульованих ним, у мистецтві слова.

Первинним для Ренесансу – виявленим на видноколі творчого самовизначення Данте Аліг'єрі – сходженням обріїв рецепції конструкту пізноантичної риторики, покликаною розкрити цілеспрямованість людського існування, та горизонтів осмислення ключової категорії християнської антропології ініціювалися світоглядні трансформації, що стали основоположними для такої естетизації піньотрадиціоналістської свідомості, яка переросла в її секуляризацію. Наснажений прагненням вийти за межі раціонального пізнання, встановлені при схоластичному розрізненні «істини розуму» й «істини віри», Дантів шлях самопізнання визначився у ході виявлення – у трактатах «Бенкет» (1304-1307) та «Монархія» (1312-1313) й у «Божественній комедії» (1306-1321) – художньо-словесного арсеналу відтворення буттєвих смислів, що був означений, але сповна не усвідомлений – через відсторонення від духовно-словесного Першоджерела людяності – Ціцероном при запровадженні терміна *humanitas* в риторичний дискурс античності і передвістив як зміст, так і спосіб ствердження – у філософсько-поетичному доробку, яким ознаменувався світанок Відродження, – здатності людини творити як основної передумови досягнення нею – образом Божим – подоби Творцю в земному житті. Увінчуючи, в розумінні Данте, те поєднання – в кінцевості тілесного існування – духовного самовдосконалення людської особистості з її інтелектуальним зростанням, що становить окремий і невід'ємний етап реалізації сотеріологічної перспективи, поетичне творення й у теоретичному обґрунтуванні, здійсненому поетом-філософом, і в його художній практиці постає формою сприйняття і вираження і Природного, і Надприродного Одкровення, яка уможливує естетичне подолання обмеженості розуму людини, спотвореного гріхопадінням. У ході руху дантівської думки від звернення до античних – не долучених до безумовно-істинного Слова Божого – визначень принципів відображення реального й ідеального, притаманних поезії і красномовству, до доведення – в контексті започаткування ренесансно-гуманістичної рефлексії Божественного задуму і «вінця творіння» – повноти охоплення світобудови, властивого художній словесності, основним дороговказом стає апостольська характеристика Бога як Будівничого і Художника (Євр. 11:10). Її відтворення задає етико-естетичний орієнтир людської творчості, що передбачає і подовження вертикалі міжособистісних відносин, визначальної для цієї царини особистісного самоздійснення, до граничної для неї комунікативної ситуації, коли, осмислюючи власну причетність до Творця, митець усвідомлює особисто себе як Його наслідувача, і встановлення інтерсуб'єктної ціннісної горизонталі, на якій при виборі способу наслідування світу – «прекрасного взірця творіння» (Дж. Вазарі) визначаються індивідуальні шляхи втілення творчих інтенцій, «пробуджених» таким розумінням митецького набуття богоподібності.

Дантове осмислення мистецтва слова означає глибинне перетворення рефлексивно-традиціоналістського світогляду, що первинно проявляється як універсалізація інструментарію культуротворчої діяльності, виробленого на її художньо-естетичних теренах. Так інспірується та двоїста спрямованість співвідношення творчого саморозкриття людини із її гранично-комунікативним досві-

дом, якою обумовлюються секуляристські тенденції подальшого становлення художньої свідомості Ренесансу.

З одного боку, осягаючи «пойєсис» (*poiesis*) як спосіб формування цілісного образу створеного Богом Всесвіту, що не може бути сповна охоплений людським розумом, пошкодженим гріхом, Данте спирається на сприйняття поезії як особливої – націленої на уподібнення Творцю через відображення Його творіння, – форми богоспілкування, в якому відкривається особистісний першопринцип буття.

З іншого боку, дантівською акцентуацією в богоподібності людини саме творчих здібностей, що роблять її здатною подолати обмеження раціональності, спричинене гріховним спотворенням людської природи, задається діалогічне співвіднесення теоцентричної та антропоцентричної орієнтацій міжособистісної комунікації, яке утримується лише в авторському – Дантовому – втіленні ідеї «священної поеми». У ньому митець, визнаючи, що він бідний – «розумом, мистецтвом, необхідними словами», для того, щоб дати «наглядну розповідь» (Рай, Ч. 43-44), стверджує неможливість не лише долучення людини до істини, але і створення її художньо-словесного образу без звернення до Бога, через Слово Якого все «почало бути» (Ін. 1:3). При усталенні ж концептосфери ренесансної *studia humanitatis*, що спрямовується намаганнями обґрунтувати – як єдність чесноти і вченості (*virtus atque doctrina*) – ідеал людяності, перед-визначений Данте, та виявити шляхи його здійснення, така аксіологічна біполярність інтерперсональних відносин зовнішньо стверджується, а внутрішньо зрушується. Відволікаючись, у ході визначення форм реалізації новоусвідомленого творчого потенціалу людини, від осягнення синергії її зусиль і Божої допомоги, відкритої християнством як спосіб зцілення гріховно пошкодженої *rationali natura*, і зосереджуючись, натомість, на осмисленні свободи, наданої, за свідомством Богодухновенної Книги, Творцем «вінцю творіння», гуманізм Відродження обґрунтовує антропоцентрично орієнтовану комунікативну структуру, яка відсторонює самоздійснення людської особистості, узагальнене до досягнення подібності Богу у творенні світу культури, від живого спілкування з Ним.

Зрушення висхідної впорядкованості діалогіки Ренесансу наснажується доволі вільними гуманістичними трактуваннями Божественного задуму щодо людини, що абсолютизують вільне волевиявлення людської особи, звеличуючи її як «універсального індивіда» [3] – істоту, «якій дано володіти тим, чим побажає, і бути тим, ким хоче» [11, с. 508]. Таке ствердження буттєвої автономності людини ґрунтується на усвідомленні розумності її природи як керманіча її вольового начала, що відбувається при переростанні, в діалозі ренесансного гуманізму із патристикою і при його зверненні до неоплатонізму, ідеї естетичного подолання меж знання, яка інспірувалася внутрішнім баченням художньо-словесної творчості як форми переживання гранично-комунікативного досвіду, основоположно для духовного вдосконалення тварної особистості, в раціоналізацію відкриття першооснови духовності в «озовнішненому» полі рефлексії людського розуму, де він наділяється самодостатньою здатністю встановлювати етичні критерії особистісного самовизначення, відмежовуючи його від живого богоспілкування.

Передуючи об'єктивації когнітивного осердя суб'єктивності, що була здійснена новочасним раціоналізмом і призвела до її раціоцентричного знеособлення, ренесансно-гуманістична абсолютизація раціоналістичного ресурсу духовно-морального зростання людини створила підґрунтя для пробудження в добу Відродження художньо-творчого волонтаризму, який ініціював самоусвідомлення традиціоналістської культури як наділеної власним деміургічним началом і проблематизував не лише її етико-естетичні конвенції, але і її світоглядні основи.

Започатковане Данте на основі співвіднесення, в контексті переосмислення Горацієвого концепту «наслідування взірця», зразку творіння – *natura naturata* та над-прикладу творення – *natura naturans*, а відтак – зорієнтоване митцем на

досягнення універсальності індивідуально-авторського втілення однієї із жанрових моделей, стверджених при середньовічній поетико-риторичній універсалізації «теорії трьох стилів», встановлення естетичного виміру деміургії розгорнулось у літературній рефлексії та художньо-словесній практиці Ренесансу в діалогічне сполучення гораціанської та аристотелівської матриць поетичної творчості, що, зрушивши ієрархічність жанрово-стильової співвіднесеності, переросло в неоплатонічне відмежування, у площині саморозкриття автора як наслідувача, “природи, яка творить” від “створеної природи”, ознаменувавши не лише радикальне оновлення міметичних засад літератури на зламі традиціоналізму, але і відхід від визначень концепту деміурга, основоположних для рефлексивно-традиціоналістського світогляду.

Спрямовуючись на розкриття літературно-творчої домінанти особистісного становлення *uomo completo*, ренесансний перегляд традиціоналістських принципів мистецтва слова і визначає, і відображає загальну динаміку того зближення – віддалення реального й ідеального, що відбувається при укоріненні антропоцентризму на культурному ґрунті Відродження.

Так, Ф. Петрарка – «перший гуманіст» епохи Ренесансу – доводить універсальний і «над-ієрархічний» – щодо інших мистецтв і наук – статус поезії, співвідносячи «образи істинного», створювані нею, із розумоосязним, яке відкривається «в частинах» різними сферами пізнання, але в цілому охоплюється лише поетичною творчістю. У своїй капітолійській промові митець зазначає, що «легко міг би показати, як під покровом вигадок поети виводять то істини природної і моральної філософії, то історичні події...» [1, с. 302].

У Петрарковій апології мистецтва слова довершеність їх поетичного відтворення забезпечується досягненням самобутності митецького стилю – індикатора авторства, який заперечує будь-яку стильову ієрархію, спонукаючи до вибору власного літературного взірця і змагання з ним.

Творча позиція Ф. Петрарки розкривається у «Листах про речі повсякденні», де він характеризує себе як того, «кому подобається йти путівцем найкращих, але не завжди – по чужих слідах; хто хотів би користуватися творіннями інших не по тай, а лише тоді, коли доводиться просити подаяння, за можливості ж покладатися на себе; кого приваблює не тотожність, а подібність, та й подібність не надмірна, що показує світло розуму наслідувача, а не його сліпоту або убогість; кому краще було б обійтися без будь-якого вождя, аніж мимоволі за ним плестися» [1, с. 303].

Дж. Боккаччо при осмисленні вигадки як визначальної риси поезії концептуалізує її сутнісну характеристику як «казковість» – модус вираження істини, що відзначається протиставленням його внутрішньої і зовнішньої форм. Сформульована в трактаті «Генеалогія язичницьких богів» (1360), ця думка розгортається у розгляд жанрів художньої словесності як різновидів «казки» (*fabula*) [1] акцентує холистичний характер образів істинного, які формуються в літературно-творчому вигадуванні, невіддільному від осягнення правди, і характеризуються варіативністю співвідношення вигаданого і правдивого, не охопленою жодною із жанрових класифікацій, заснованих на ідеї ієрархічності.

Виявляючи ті аспекти авторського самовизначення, що стали висхідними для ренесансної ревізії його засад, закладених традиціоналізмом, – вироблення індивідуального стилю й обґрунтування «індивідуалізованих» способів жанротворення, ці досвіди ранньоренесансної літературної рефлексії апелюють, при ствердженні множинності шляхів особистісної реалізації гуманістичного ідеалу в мистецтві слова, до антропоцентрично орієнтованих векторів співвіднесення Горацієвої концепції поетичної творчості із горизонтальним і вертикальним планами міжособистісних відносин, осмисленими на зорі Відродження як основоположні для неї. І петрарківська концентрація на формально-стильових ознаках

індивідуально-авторського саморозкриття, і боккаччівська зосередженість, при виділенні його жанротворного виміру, на формалізації топіки як індикатора жанру свідчать про відхід ренесансно-гуманістичної думки, націленої на визначення способів літературно-творчого самоздійснення людської особи, від Дантового розуміння поезії як «свідчення про істину», неможливого без внутрішньої зверненості людини до Бога. Натомість у центр самоусвідомлення автора висувається сама форма висловлення істинного, яка відволікається від процесуальності його відкриття і зводиться до демонстрації власне людської художньої майстерності у ході зовнішнього сполучення двох ліній поетичного наслідування, висхідних для літератури Ренесансу, – спрямованої до самого Творця і зверненої до Його творіння.

Виявлена антропоцентрична орієнтація ренесансної літературної рефлексії розгортається в раціоналізацію художньо-словесної творчості в перших – датованих 1520-1540-х рр. – нормативних поетиках Відродження, що ґрунтуються на рецепції «Науки поезії» Горація і зрушують стильову ієрархію, стверджену риторико-поетологічним синтезом середньовіччя, через запровадження індивідуально досяжного імперативу довершеності способу словесного вираження. Найбільш повно і послідовно ця настанова формулюється в «Поетичному мистецтві» (1527) М.-Дж. Віді, яке, відкриваючи ряд поетологічних трактатів Ренесансу, створених у діалозі його *studia humanitatis* із гораціанством, доводить «зразкову» досконалість Вергілієвого стилю, представленого в «Енеїді» [20]. На теренах такої індивідуалізації формально-стильової впорядкованості митецького висловлювання встановлюється її раціоналістичний характер, що визначається не тільки і не стільки через відтворення розробленої в добу античності – ціцероніанської – системи «виховання оратора», яка передбачає оволодіння прийомами риторичної аргументації, побудованими на фундаменті топології, обґрунтованої Аристотелем у «Риториці» як логіка одиничного [8], скільки через узагальнення її до принципу поетикального розкриття динамічної співвіднесеності реального й ідеального в житті людини.

Цим поворотом літературно-теоретичної думки «високого» Відродження до античного визначення модальності красномовства, основоположного для риторичного архітексту як змістова домінанта концепту «генезис», покликаною охопити «породження» тексту, задається те співвіднесення, в об'єктному плані мистецтва слова, одиничності проявлення людської природи – *humanitas* з її повнотою, що своєю граничністю «знімає» ієрархічне відношення «об'єктів зображення», яке було включене Стагиритом у число критеріальних ознак його типології поетичних жанрів, відтворилося – як критерій диференціації способів словесного вираження – в первинному – обґрунтованому пізньоантичною риторикою – варіанті «теорії трьох стилів», і збереглося в її універсалізованій середньовічній версії, де жанр був зведений до типу тематики. Відтак ренесансна літературна рефлексія переорієнтовується, на своїй щойно означеній нормативно-теоретичній магістралі, із обґрунтування довершеності індивідуально-авторського стилю як основної умови формування художньо-словесного образу істинного та нововизначення раціонально пізнаваного інструментарію стилетворення, що був систематизований риторичним метадискурсом на «зламі» античності, сприйнятий поетико-риторичною доктриною Середніх віків і охоплював жанрово закріплену топіку, на таке нововідкриття співвіднесеності поетичного відтворення істини із жанровою організацією, яке, інспіруючись діалогічним сполученням принципу «наслідування загального», покладеного Аристотелем в основу «пойесису», із його ж топологічною естетикою, розгортається у встановлення розумоосязного жанротворного виміру авторства. У ньому літературно-творча настанова на те, щоб наслідувати *natura naturata* та *natura naturans*, пов'язується із співвіднесенням модальних, тематичних та стильових параметрів жанробудови, запрова-

джених Аристотелем при розрізненні – в контексті узагальнювального визначення об'єкта поезії як «людини в дії» [2] – предметів, способів і засобів мімесису. Однак процес творення художньої дійсності відволікається від “готових” жанрових моделей, що зафіксували ті типи погодження модальності, тематики і форм їх словесного вираження, які були визначені Стагіритом в руслі орієнтації на різні – виокремлені ним же – ступені відповідності життєвої реальності ідеалу. Сам авторський намір розкрити один із множини шляхів його досягнення в особистісному існуванні стверджується як основний чинник жанротворення, що обумовлює вироблення і втілення його численних матриць у ході довільного вибору і варіативного поєднання виділених складників літературних жанрів, які, відповідно, усвідомлюються в їх історичній змінності.

Первинно означаючись у діалозі Дж. Фракасторо «Наугерій, або Про поетику» (бл. 1540, вид. 1555) як митецька інтенція, висхідна для формування самого індивідуально-авторського стилю в його досконалості, ідея відтворення динаміки возз'єднання реального й ідеального, виявленої в людському житті, обґрунтовується як жанротворна домінанта авторського саморозкриття у викладах Аристотелевої концепції поетичного мистецтва, здійснених у середині і другій половині XVI ст. – від коментаря Ф. Робортелло (1548) до трактування Л. Кастельветро (1570). У них естетизоване сприйняття топології особистісного як відображення його метаонтологічного виміру встановлює такий горизонт творчого самовизначення людини, де у ході розширення семантики риторичних концептів *varietà* та *varizione*, націлених на оформлення множинності аргументів, до співвіднесеності множинних – не обмежених сферою риторики – ліній уподібнення людської особи Абсолютно Особистісному Богу у її власній творчості формулюється естетичний принцип «єдності в розмаїтті». Він спростовує ієрархічність жанровостильової системи, що встановилася на теренах традиціоналізму, і спрямовує самоздійснення автора як наслідувача і «природи, яка творить», і «створеної природи» на індивідуалізоване поетикальне впорядкування жанрової реальності, відзначене сходженням векторів руху до ідеалу, прокладених в її суб'єктному та об'єктному планах і забезпечене діалогічним – маркованим таксономією «імітація/мімесис» [14] – поєднанням аристотелівського арсеналу і гораціанського інструментарію поетичного творення.

Зміна рефлексивного осереддя авторського самоусвідомлення зі стилю на жанр, що відбувається на злеті Ренесансу, призводить до такого сполучення – в інтенціях, спрямованих на довершене художньо-словесне ствердження індивідуального авторства, – його жанротворного і стилетворного вимірів, при якому модель стильового оформлення самобутнього митецького висловлювання розбудовується у матрицю індивідуалізації жанрової форми.

Епіцентр такого оновлення літературно-творчої інтенціональності традиціоналізму утворюють лінії літературної практики епохи Відродження, прокладені в руслі становлення роману, і вектори теоретичної рефлексії романного жанру, інспірованої у власному започаткуванні ними. Саме у сферах романотворення та теоретизування щодо нього стверджується необмеженість жанрового потенціалу поетикальних трансформацій, що у контексті генезису роману визначається основоположним для цього жанру – «уможливленим домінуванням модального архітекстуального виміру в риторичному висловлюванні і встановленим при його перетворенні – діалогічним співвіднесенням модальності і тематики» [5, с. 19]. Тож і при прокладанні ренесансної магістралі формування романного жанру на Європейському континенті (Л. Пульчі, М. Боярдо, Л. Аріосто, Я. Саннадзаро, Ч. Мотемайор, Ф. Рабле, М. Сервантес), де дискурсивна позиція ритора поновилась в її опосередкованій – інспірованій сприйняттям жанрово закріпленої топіки, заданим «пам'яттю жанру» (М. М. Бахтін), – романотворній реактуалізації, і при відгалуженні від «головного шляху» пізньотрадиціоналістського роману, визначаль-

ному для започаткування його в англійській літературі на злеті Ренесансу, коли в Англії оформився тип жанрової організації, відзначений безпосереднім відтворенням модальності, основоположної для риторики, в ході освоєння її дискурсивних форм (Дж. Лілі, Ф. Сідні, Р. Грін, Т. Лодж, Т. Делоні, Т. Неш), відбувається граничне художньо-естетичне розкриття діалогіки Ренесансу, при якому означається ресурс очуднення «готового слова» риторики, наділеного монологічною смисловою усталеністю при формалізації її топосів.

Знаменуючи рубікон самоспростування діалогізму Відродження, де зрушується співвіднесення вертикалі та горизонталі міжособистісних відносин, стверджене ним як основоположне для художньо-творчої самореалізації людини, виявлене сходження сфер жанротворення і стилетворення досягає кульмінації при становленні маньєризму, орієнтованого на доведення переваги «манери» над «природою». У маньєристичному розгортанні довільно-індивідуальної комбінації «готових» поетикальних і риторичних мікроформ словесного вираження в індивідуально визначене поєднання усталених складників художньої дійсності наслідування *natura naturans* осмислюється як той літературно-творчий принцип, що у повноті його втілення, якою доводиться «справжність» авторської індивідуальності, відсторонюється від відтворення *natura naturata*, стверджуючи, натомість, причетність людської особистості в її культуротворчому саморозкритті до творення універсуму.

У дискурсивному полі творчого самовизначення людини, що задається мистецтвом манери, відхід автора, який усвідомлює себе наслідувачем самого Творця, від настанови наслідувати Його творіння інспірується пізньоренесансним, у континентально-європейському вимірі, нововідкриттям множинності способів співвіднесення ідеального та реального у людському житті, зведеної на початку Ренесансу і на підйомі цього культурного руху до різноманітності форм їх єднання. Прагнучи подолати новоусвідомлену антиномічність буття, маньєризм дистанціюється від розуміння раціональних засад художньо-словесної творчості, що сформувалося на обрях ренесансної діалогізації Аристотелевої концепції мімесису і Горацієвої теорії імітації, і відкриває виднокіл раціоналізації поетичного творення, де сам розум поета проголошується деміургічним началом поезії.

Генетично пов'язане із ренесансно-неоплатонічним осмисленням розумності людини як її особистісного осердя, яким забезпечується індивідуальне набуття чесноти, маньєристичне піднесення раціональності, в її індивідуально-митецькому проявленні, до всезагального літературно-творчого першоджерела надихається сприйняттям людської здатності творити як скерованої суб'єктивними першообразами створюваного, уподібненими складникам Божественного задуму. Тож при тому перегляді ренесансного художньо-естетичного виміру досягнення людською особою богоподібності, що здійснюється маньєризмом, в основу наслідування Творця покладається створення самих архі-форм художньої реальності, подібних Його ейдосам за статусом, але відмінних від них за змістом. Тип поетичного мімесису, відсторонений від митецької імітації, стверджується як основоположний для самоздійснення справжнього митця в «Захисті поезії» (бл.1583, вид. 1595) Ф. Сідні: «Поет наслідує ті ідеї, які створює, подібно Богу, своїм власним розумом» [12, с. 25].

Самоусвідомленням автора як наслідувача-деміурга ініціюється перетворення – при формуванні ним індивідуальної «манери», що виходить за рамки стилетворення, – і канонічних жанрів, і довільно-індивідуалізованих – у ренесансних творчих експериментах – жанрових модифікацій. Так визначається форма маніфестації суб'єктивно-творчого волюнтаризму, насаженої маньєристичним співвіднесенням дихотомії «імітація/мімесис» із деміургією. Ресурс відчуження «готового слова» традиціоналізму в митецькому висловлюванні, який нарощується маньєризмом при виборі в якості зразків для наслідування авторських ідей-форм, створюваних у відстороненні від законів природи, передвіщає встановлення невизначеної множини зв'язків літератури із буттєвими смислами, перевершуючи потенціал її

жанрово-стильових трансформацій, відкритий західноєвропейською літературною думкою XVI ст. у процесі погодження наслідувальних теорій художньої словесності. Однак саме на маньєристичній дистанції між її міметичним і деміургічним началами і проблематизується сама настанова «мистецтва манери» на те, щоб «творити Рай на землі» (Т. Цуккарі): вона усвідомлюється як нездійсненна на векторах раціоналізованого художньо-естетичного саморозкриття людини, що віддаляються від лійні сполучення її духовного вдосконалення із інтелектуальним зростанням, де в ході руху від Природного до Надприродного Одкровення відкриваються способи наближення до первісної досконалості «вінця творіння».

Бібліографічні посилання

1. *Андреев М. Л.* Итальянское Возрождение: от стиля к жанру / М. Л. Андреев // Историческая поэтика: типы и формы художественного сознания. – М.: Наследие, 1994. – С. 297–326.
2. *Аристотель* Риторика. Поэтика / Аристотель. – М.: Лабиринт, 2000. – 224 с.
3. *Баткин Л. М.* Итальянское Возрождение: Проблемы и люди / Л. М. Баткин. – М.: РГГУ, 1995. – 448 с.
4. *Бройтман С. Н.* Историческая поэтика / С. Н. Бройтман – М.: Академия, 2001. – 420 с.
5. *Власенко Н. І.* Риторичні витоки діалогічності роману: особливості проблематизації в жанровому метадискурсі / Н. І. Власенко // Від бароко до постмодернізму: збірник наукових праць, 2017. – Вип. XXI.– С.9–25.
6. Категории поэтики в смене литературных эпох / С. С. Аверинцев, М. Л. Андреев, М. Л. Гаспаров [и др.] // Историческая поэтика. Литературные эпохи и типы художественного сознания. – М.: Наследие, 1994. – С. 3 – 38.
7. *Кузнецов Б. Г.* Идеи и образы Возрождения / Б. Г. Кузнецов. – М.: Наука, 1979. – 280 с.
8. *Лиотар Ж.-Ф.* Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар. - М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 1998. – 160 с.
9. *Лосев А. Ф.* История античной эстетики: в 8 томах. Том 4. Аристотель и поздняя классика / А. Ф. Лосев. – М.: АСТ; Х.: Фолио, 2000. – 880 с.
10. *Пацан В. О.* (Євлогій, архієпископ Новомосковський) Філософський дискурс сучасності в пошуках справжності суб'єктного: епістемологічні передумови нововідкриття метафізики особистості / В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський) // Філософія і політологія в контексті сучасної культури: Науковий журнал. – Дніпро: ДНУ, 2017. – Вип. 3(18). – С. 64–71.
11. *Пико делла Мирандола Дж.* Речь о достоинстве человека/ Дж. Пико делла Мирандола // История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли в пяти томах. Т.1. – М.: Искусство, 1962. – С. 506–514.
12. *Сидни Ф.* Защита Поэзии / Ф. Сидни // Литературные манифесты западноевропейских классицистов [пер. с англ. Л. И. Володарская]. – М.: Издательство МГУ. – 1982. – С. 19-64.
13. *Blond Ph.* Introduction: Theology before philosophy / Ph. Blond // Post-secular philosophy: Between philosophy and theology. – Routledge, 1998. – P. 3–4.
14. *Davis W. R.* Idea and Act in Elizabethan Fiction / W. R. Davis – Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1969. – 301 p.
15. *Derrida J.* Writing and Difference / J. Derrida. – London: Routledge, 2001. – 472 p.
16. *Habermas J.* Religion ad Rationality: Essays on Reason, God and Modernity / J. Habermas. – Cambridge, MA: MIT Press, – 2002. – 384 p.
17. *Lévinas E.* Totalite et infini: essai sur l'extériorité / E. Lévinas. – Paris: Le Livre de Poche, 1990. – 346 p.
18. *Ricoeur P.* Oneself as Another / P. Ricoeur. – Chicago: University of Chicago Press, 1995. – 374 p.
19. *Taylor Ch.* A Secular Age / Ch. Taylor. – Cambridge, L.: Belknap press of Harvard university press, 2007. – 874 p.
20. *Weinberg B.* A History of Literary Criticism in the Italian Renaissance: In 2 vol. / B. Weinberg. – Chicago: University of Chicago Press, 1961. – Vol. 2 – 1184 p.

Надійшла до редколегії 20.10.2018 р.